

بررسی جایگاه کشاورزی ایران در خاور میانه و جهان

سید محمود حسینی درویشانی

ارزش افزوده

بررسی سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که مقدار آن در سطح جهان از حدود ۶ درصد در سال ۱۳۶۹ به ۴ درصد در سال ۱۳۸۳ کاهش یافته است. در خصوص ایران این میزان از حدود ۲۴ درصد به ۱۱ درصد در سال‌های مزبور رسیده است. در بین کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا، قرقیزستان و ازبکستان به ترتیب با ۳۷ و ۳۱ درصد بالاترین سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی را از کل تولید ناخالص داخلی دارا هستند. در سایر کشورها به ویژه کشورهای توسعه یافته این شاخص بسیار پایین‌تر است به طوری که در آمریکا و آلمان، مقدار آن برابر ۱ درصد می‌باشد. نیجریه با ۱۷ درصد بالاترین سهم را در بین کشورهای منتخب جهان در سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد.

گندم

میزان تولید گندم جهان طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۴ (۲۰۰۵-۱۹۹۴) دارای برخی نوسان‌ها بوده است به طوری که میزان آن

از حدود ۵۲۷ میلیون تن در ابتدای دوره به ۶۱۳/۴ میلیون تن در سال ۱۹۹۷ افزایش یافت و پس از آن با روند کاهشی مواجه شد. البته در سال‌های اخیر شاهد رشد مجدد تولید گندم بوده‌ایم به طوری که میزان آن نزدیک به ۶۳۰ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است. تولید این محصول در ایران طی سال‌های برنامه دوم توسعه در حد ۱۰ تا ۱۱ میلیون تن محقق شده است. همچنین به دلیل خشکسالی، در سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ تولید این محصول با افت چشمگیری به حدود ۸ میلیون تن کاهش یافت. طی سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۴ نیز با توجه به وضعیت مناسب آب و هوایی و اجرای طرح خودکفایی گندم شاهد رشد جهشی در تولید این محصول در ایران بودیم به طوری که میزان آن در سال ۱۳۸۴ بالغ بر ۱۵ میلیون تن شد.

در بین کشورهای حوزه آسیای جنوب غربی، ایران پس از کشورهای ترکیه و پاکستان که تولید بالاتر از ۲۱ میلیون تن را دارا هستند، بیشترین میزان تولید را به خود اختصاص داده است. در بین سایر کشورهای منتخب نیز چین، آمریکا، روسیه و فرانسه به ترتیب با ۹۶/۳، ۵۷/۱، ۴۷/۶ و ۳۶/۹ میلیون تن تولید در سال ۱۳۸۴ جزو برترین تولیدکنندگان گندم دنیا محسوب می‌شوند.

اشاره: یکی از اهداف تاکید شده در

سند چشم‌انداز توسعه کشور، تبدیل ایران به بزرگترین قدرت منطقه است. این هدف در تفکیک هر بخش به عنوان یک برنامه راهبردی عمل می‌کند. در بخش کشاورزی نیز با توجه به امکانات و مزیت‌های کشور، این هدف قابل حصول است که بستر آن را در اختیار داریم ولی باید در تبدیل این امکانات بالقوه به جریان فعال و اقتصادی تلاش کنیم. چندی پیش نشریه برنامه در گزارشی به بررسی شاخص‌های تولید محصولات کشاورزی و جایگاه بخش کشاورزی ایران طی سال اول برنامه چهارم در منطقه و کشورهای منتخب جهان پرداخت که توجه خوانندگان ماهنامه را بدان جلب می‌کنیم.

عملکرد در واحد سطح گندم جهان طی سال‌های مورد بررسی از حدود ۲ هزار و ۴۵۰ کیلوگرم در هکتار با رشد متوسط سالانه ۱/۶ درصد به ۲ هزار و ۹۱۳ کیلوگرم در هکتار افزایش یافته است. این شاخص در مورد ایران نیز روند رو به رشدی را نشان می‌دهد. به طوری که با وجود برخی نوسان‌ها، میزان آن در سال‌های اخیر به ویژه در برنامه سوم توسعه بهبود یافته و از حدود ۱/۵ تن در هکتار به بالاتر از ۲ تن در هکتار رسیده است که میزان آن در سال ۱۳۸۴ در حدود ۲ هزار و ۳۸۲ کیلوگرم در هکتار بالغ شد. این شاخص در مقایسه با سایر کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا رقم پایینی را نشان می‌دهد که این امر به طور عمده به دلیل کشت دیم بخش قابل توجهی از سطح کشت گندم در ایران است. بالاترین عملکرد در واحد سطح در این منطقه مربوط به مصر، عربستان و ازبکستان به ترتیب با ۶ هزار و ۴۸۸، ۵ هزار و ۱۹۵ و ۴ هزار و ۱۱۸ کیلوگرم در هکتار است. در بین سایر کشورهای منتخب نیز عملکرد کشورهای آلمان و فرانسه با تولید حدود ۷ تن گندم در هکتار بالاتر از دیگران است.

◀ شلتوک (برنج)

تولید جهانی برنج که به همراه گندم از مهمترین غلات جهان تلقی می‌شود از ۵۳۸/۶ میلیون تن در سال ۱۳۷۳ به حدود ۶۱۸/۵ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است. در ایران نیز تولید شلتوک با وجود برخی نوسان‌ها از حدود ۲/۲ میلیون تن به ۳ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است که پس از پاکستان و مصر به ترتیب با ۷/۳ و ۶/۲ میلیون تن، قرار می‌گیرد. در بین سایر کشورهای منتخب نیز چین و تایلند به ترتیب با ۱۸۵/۴ و ۲۷ میلیون تن عمده‌ترین تولیدکنندگان برنج محسوب می‌شوند. عملکرد در واحد سطح شلتوک جهان از ۳ هزار و ۶۶۰ کیلوگرم در هکتار در سال ۱۳۷۳ روند رشد ملایمی را تجربه کرده و به ۴ هزار و ۲۲ کیلوگرم در هکتار در سال ۱۳۸۴ رسیده است. در ایران نیز این شاخص روند مثبتی داشته و از حدود ۴ تن در ابتدای دوره مورد بررسی به ۴/۸ تن در هکتار در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است که در مقایسه با سایر

کشورهای منطقه در حد متوسطی قرار می‌گیرد. مصر و ترکیه به ترتیب با ۹/۵ و ۶/۱ تن در هکتار بالاترین عملکرد را در بین کشورهای منطقه دارا هستند. در بین کشورهای منتخب سایر مناطق جهان هم کشورهای آمریکا، کره جنوبی و چین با تولید حدود ۶ تا ۷ تن در هکتار بهترین وضعیت را دارا هستند.

◀ چغندر قند

تولید چغندر قند که یکی از منابع مهم تامین قند و شکر جهان محسوب می‌شود طی سال‌های مورد بررسی ابتدا روند افزایشی داشته و سپس مقدار آن کاهش یافته است به طوری که از حدود ۲۵۵/۱ میلیون تن در سال ۱۳۷۳ به ۲۴۲/۶ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است. در خصوص ایران نیز این روند نوسان زیادی داشته است و به رغم تولید حدود ۶ میلیون تن در سال ۱۳۸۱ شاهد کاهش مقدار آن به حدود ۵ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ هستیم. با این حال ایران بعد از ترکیه که تولید آن در سال ۱۳۸۴ به ۱۳/۵ میلیون تن بالغ می‌شود، عمده‌ترین تولیدکننده چغندر قند در منطقه جنوب غربی آسیا محسوب می‌شود. کشورهای فرانسه، آلمان، آمریکا و روسیه به ترتیب با ۲۹/۳، ۲۵/۴، ۲۴/۷ و ۲۱/۵ میلیون تن بیشترین میزان تولید را در بین کشورهای منتخب

دنیا دارا هستند.

عملکرد در واحد سطح چغندر قند در جهان از حدود ۳۲ تن در هکتار در سال ۱۳۷۳ به ۴۴ تن در هکتار در سال ۱۳۸۴ رسیده است. در ایران نیز این رقم سیر صعودی داشته و از حدود ۲۶ تن در هکتار به ۳۲/۲ تن در هکتار افزایش یافته است که در مقایسه با کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا در حد متوسط قرار می‌گیرد. کشورهای مصر، سوریه و ترکیه به ترتیب با ۴۸/۸، ۴۶ و ۴۲/۶ تن در هکتار بالاترین عملکرد را در این منطقه دارا هستند. در بین سایر کشورهای منتخب نیز فرانسه، آلمان و آمریکا به ترتیب با ۷۷/۳، ۵۹/۴ و ۴۹/۳ تن در هکتار بهترین عملکرد را نشان می‌دهند.

◀ ذرت دانه‌ای

میزان تولید ذرت دانه‌ای در جهان رشد قابل توجهی داشته و از حدود ۵۶۹/۲ میلیون تن در سال ۱۳۷۳ با رشد سالانه ۱/۸ درصد به ۶۹۴/۶ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است. تولید این محصول در ایران نیز رشد خوبی را طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد به طوری که از حدود ۰/۵ میلیون تن به ۲/۲ میلیون تن افزایش یافته که بیانگر میانگین

رشد سالانه ۱۴/۴ درصد است. مصر با ۶/۸ میلیون تن، بالاترین میزان تولید را در بین کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا دارا است و در مرتبه بعد کشورهای ترکیه و پاکستان به ترتیب با ۳/۵ و ۲/۸ میلیون تن قرار می‌گیرند. کشورهای چین و آمریکا نیز به ترتیب با ۱۳۲/۶ و ۲۸۰/۲ میلیون تن تولیدکنندگان اصلی ذرت دانه‌ای جهان در سال ۱۳۸۴ محسوب می‌شوند که در مجموع ۵۹/۴ درصد از کل تولید جهان را به خود اختصاص داده‌اند.

میزان تولید ذرت دانه‌ای در هکتار از ۱/۴ تن در هکتار در سال ۱۳۷۳ به ۴/۷ تن در هکتار در سال ۱۳۸۴ بهبود یافته است. در ایران این شاخص بالاتر از میانگین جهانی بوده و به حدود ۷ تن در هکتار بالغ می‌شود. در بین کشورهای آسیای جنوب غربی نیز کشورهای اردن و کویت با تولید حدود ۲۰ تن در هکتار بیشترین عملکرد را دارا هستند که با توجه به سطح بسیار پایین تولید در این کشورها به نظر می‌رسد ارقام مزبور در سطح مراکز تحقیقاتی به دست آمده باشد. در بین سایر کشورهای منتخب نیز آمریکا، آلمان و فرانسه به ترتیب با ۹/۳، ۸/۵ و ۸ تن در هکتار بهترین وضعیت را دارا هستند.

◀ خرما

تولید خرما در جهان از ۴/۶ میلیون تن در سال ۱۳۷۳ به ۶/۹ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است. تولید این محصول در ایران نیز به عنوان یکی

از کشورهای عمده تولیدکننده خرما از حدود ۷۷۴ هزار تن در سال ۱۳۷۳ به بیش از یک میلیون تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است. دیگر کشورهای عمده تولیدکننده خرما در جهان شامل مصر، عربستان، امارات و پاکستان به ترتیب با ۱۱۷۰، ۹۰۰، ۷۶۰ و ۶۲۵ هزار تن هستند. عملکرد در واحد سطح خرما در جهان در سال‌های مورد بررسی بهبود یافته و از ۵ هزار و ۷۹۲ کیلوگرم در هکتار به ۶ هزار و ۱۲۴ کیلوگرم در هکتار افزایش یافته است. این رقم در ایران با وجود برخی نوسان‌ها به ۵ هزار و ۵۷۳ کیلوگرم در هکتار در سال ۱۳۸۴ بالغ می‌شود. بیشترین عملکرد در واحد سطح این محصول نیز مربوط به مصر با ۳۳/۴ تن در هکتار است.

◀ سیب

تولید سیب در جهان طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۴ رشد مناسبی داشته و از حدود ۴۸/۳ میلیون تن به ۶۳/۵ میلیون تن افزایش یافته است. در ایران نیز تولید سیب از ۲/۴ میلیون تن به ۲/۸ میلیون تن رسیده است که بالاترین میزان را در بین کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی نشان می‌دهد. ترکیه با حدود ۲/۵ میلیون تن، دیگر کشور مهم تولیدکننده سیب در این منطقه است. در بین کشورهای منتخب نیز چین با ۲۵ میلیون تن تولید در صدر قرار دارد. عملکرد در واحد سطح این محصول نیز روند رو به رشدی را در جهان دنبال کرده و از حدود ۸ تن

در هکتار به ۱۲/۲ تن در هکتار افزایش یافته است. در ایران این میزان در حال حاضر حدود ۱۶ تن در هکتار است که به همراه کشورهای مصر، ترکیه و لبنان بالاترین عملکرد را در بین کشورهای منطقه دارا هستند. در بین سایر کشورهای منتخب، فرانسه، آمریکا و آلمان به ترتیب با ۳۶/۶، ۲۶/۶ و ۲۲/۹ تن در هکتار بهترین عملکرد را نشان می‌دهند.

◀ زیتون

تولید زیتون در جهان از ۱۱/۴ میلیون تن در سال ۱۳۷۳ با روند رو به رشد به ۱۷/۸ میلیون تن در سال ۱۳۸۲ رسید ولی پس از آن در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ کاهش یافت و به ۱۴/۵ میلیون تن در سال ۱۳۸۴ رسید. در ایران نیز تولید زیتون از حدود ۶/۱۷ هزار تن در سال ۱۳۷۳ به ۱۶/۷ هزار تن در سال ۱۳۸۴ افزایش یافت. در بین کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا، ترکیه و سوریه به ترتیب با ۸۵۰ و ۶۲۰ هزار تن بالاترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. در بین کشورهای منتخب جهان، تونس با ۷۰۰ هزار تن عمده‌ترین کشور تولیدکننده زیتون محسوب می‌شود. میزان تولید زیتون در دنیا طی سال‌های مورد بررسی از حدود ۱/۵ تن به حدود ۲ تن افزایش یافت. در ایران این میزان نوسان‌هایی داشته و از حدود ۴ تن در هکتار به ۱/۶۳ تن در هکتار کاهش یافته است. در بین کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، مصر با ۹/۳ تن در هکتار بیشترین میزان را دارد. در بین سایر کشورهای منتخب جهان، چین و آمریکا به ترتیب با ۸/۳ و ۷/۶ تن در هکتار بهترین وضعیت را دارا هستند.

◀ پسته

میزان تولید پسته در جهان از ۳۴۴ هزار تن در سال ۱۳۷۳ به ۵۰۱ هزار تن در سال ۱۳۸۴ افزایش یافت. ایران به عنوان بزرگترین تولیدکننده پسته دنیا شناخته می‌شود به طوری که حدود ۳۸ درصد از کل تولید دنیا را در سال ۱۳۸۴ به خود اختصاص داده است. تولید پسته ایران در سال‌های مورد بررسی به دلیل تغییرهای آب و هوایی نوسان‌های زیادی داشته و میزان آن در سال ۱۳۸۴ به ۱۹۰ هزار تن بالغ شده است. در بین سایر کشورها، آمریکا با ۱۴۰ هزار تن در مرتبه دوم قرار می‌گیرد. عملکرد در واحد سطح این محصول در جهان در حدود یک تن در هکتار نوسان می‌کند که مقدار آن در سال ۱۳۸۴

هزار تن مهمترین تولیدکننده این محصول به حساب می‌آید. چین نیز با ۲۸/۱ میلیون تن تولید، بزرگترین تولیدکننده تخم‌مرغ در بین کشورهای منتخب مورد بررسی در سال ۱۳۸۳ است.

محصولات شیلاتی شامل ماهی، میگو و سایر آبزیان در ایران، از ۳۵۰ هزار تن در سال ۱۳۷۳ به حدود ۵۰۰ هزار تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است. در مقایسه با سایر کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا، ایران به همراه ترکیه و پاکستان که تولید آنها در سال ۱۳۸۲ به ترتیب برابر ۵۸۸ و ۵۷۷ هزار تن است از تولیدکنندگان عمده محسوب می‌شوند. چین و آمریکا به ترتیب با تولید ۵۵/۷ و ۱۵/۳ میلیون تن در سال ۱۳۸۳ از تولیدکنندگان مهم کشورهای منتخب هستند.

ایران به عنوان بزرگترین تولیدکننده پسته دنیا شناخته می‌شود به طوری که حدود ۳۸ درصد از کل تولید دنیا را در سال ۱۳۸۴ به خود اختصاص داده است

سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۳ بهبود یافته است. در ایران این شاخص بالاتر از سطح جهانی آن بوده و از ۷/۹ تن در هکتار در سال ۱۳۷۳ به ۱۱ تن در هکتار در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است. مصر با ۲۱/۷ تن در هکتار بهترین عملکرد را در بین کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی دارد. کشورهای آمریکا، برزیل و تایلند با تولید بیش از ۱۶ تن انگور در هکتار وضعیت بهتری در مقایسه با سایر کشورهای منتخب مورد بررسی دارد.

◀ تولید دامی و شیلاتی

میزان تولید شیر در ایران از ۴ میلیون و ۵۴۰ هزار تن در سال ۱۳۷۴ به حدود ۵ میلیون و ۹۷۵ هزار تن در سال ۱۳۸۳ رسید که از این نظر در میان کشورهای جنوب غربی آسیا پس از ترکیه با ۱۰ میلیون و ۴۷۸ هزار تن تولید قرار می‌گیرد. در سایر کشورهای منتخب جهان کشورهای روسیه، آلمان، فرانسه و چین به ترتیب با ۳۱/۱، ۲۸، ۲۵ و ۲۲/۵ میلیون تن تولید در سال ۱۳۸۳ از تولیدکنندگان عمده محسوب می‌شوند.

میزان کل تولید گوشت در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۳ از حدود یک میلیون و ۳۲۹ هزار تن به یک میلیون و ۶۱۳ هزار تن افزایش یافت که در مقایسه با کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی بیشترین میزان را داراست. در این منطقه ترکیه با تولید ۱/۶ میلیون تن گوشت از دیگر تولیدکنندگان عمده محسوب می‌شود. در بین سایر کشورهای منتخب جهان چین با تولید ۷۰/۸ میلیون تن در سال ۱۳۸۳ در صدر قرار می‌گیرد. تولید گوشت مرغ طی این دوره مورد بررسی، رشد مناسبی داشته و از حدود ۶۵۹ هزار تن به ۸۴۰ هزار تن افزایش یافته که

از این حیث همراه با ترکیه با تولید ۹۵۴/۶ هزار تن از تولیدکنندگان عمده گوشت مرغ است. در بین کشورهای منتخب جهان چین با ۱۳/۹ میلیون تن عملکرد بالاتری را در مقایسه با سایر کشورهای مورد بررسی در سال ۱۳۸۳ داراست.

میزان تولید تخم‌مرغ در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۷۴ از حدود ۴۶۶ هزار تن به ۵۸۵ هزار تن افزایش یافت. در بین کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا، ترکیه با ۷۹/۷

برابر یک هزار و ۱۱۸ کیلوگرم در هکتار بالغ شد. در ایران این شاخص اغلب کمتر از یک تن در هکتار بوده و مقدار آن در سال‌های اخیر به حدود ۶۳۳ کیلوگرم در هکتار رسیده است. بالاترین رقم عملکرد در واحد سطح مربوط به آمریکا با ۴ تن در هکتار است.

◀ مرکبات

مرکبات تولیدی جهان طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۴ رشد ملایمی داشته و از حدود ۸۷/۵ میلیون تن به ۱۰۵/۴ میلیون تن رسیده است که در ایران نیز این مقدار از حدود ۳ میلیون تن به ۴/۳ میلیون تن افزایش یافت. در مقایسه با سایر کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، ایران بیشترین میزان تولید را داراست. در سایر کشورهای منتخب جهان نیز کشورهای برزیل، چین و آمریکا به ترتیب با ۲۰/۱، ۱۶ و ۱۰/۳ میلیون تن جزو عمده‌ترین تولیدکنندگان مرکبات دنیا در سال ۱۳۸۴ محسوب می‌شوند. عملکرد در واحد سطح مرکبات در کل جهان طی سال‌های مورد بررسی به طور تقریبی ثابت مانده و میزان آن در سال ۱۳۸۴ در حدود ۱۴ تن در هکتار است.

در ایران این رقم بالاتر از میانگین جهانی بوده و به حدود ۱۶/۵ تن در هکتار در سال‌های اخیر بالغ می‌شود. کشورهای ترکیه و فلسطین با عملکرد ۷/۲۶ و ۲۴/۵ تن در هکتار بهترین عملکرد را در بین کشورهای منطقه آسیای جنوبی غربی دارا هستند. کشورهای آمریکا و کره جنوبی در بین کشورهای منتخب، بالاترین میزان عملکرد را در واحد سطح با ۲۶ تن در هکتار به خود اختصاص داده‌اند.

◀ انگور

میزان تولید انگور در جهان طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۳ از حدود ۵۴/۶ میلیون تن به ۶۶/۴ میلیون تن بهبود یافته است. در ایران میزان تولید این محصول در دوره مزبور رو به افزایش بوده و از حدود ۱/۹ میلیون تن به حدود ۳ میلیون تن رسیده که به همراه ترکیه بالاترین رقم را در کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی داراست. در بین سایر کشورهای منتخب، فرانسه، آمریکا و چین جزو تولیدکنندگان عمده انگور محسوب می‌شوند. عملکرد در واحد سطح انگور در سطح جهان از حدود ۷/۳ تن در هکتار به ۹/۱ تن در هکتار طی

